Význam a kontext

Když slyšíme nebo čteme nějaké slovo, mají jednotlivé hlásky resp. písmena určitější význam pouze v souvislosti (v kontextu) s ostatními hláskami či písmeny téhož slova. Je tomu dokonce tak, že význam kontextu (totiž celého slova) je nesrovnatelně důležitější než význam jednotlivých hlásek či písmen. (Mezi hláskami resp. písmeny a celým slovem jsou ovšem ještě některé další útvary, např. etymologické kořeny, jimiž je dané slovo příbuzné několika dalším slovům, ale to nyní můžeme přeskočit, protože chceme jít k širším kontextům.) Ovšem také celé slovo má nebo může mít ještě řadu významů, někdy srozumitelně blízkých až příbuzných, jindy třeba i ‚nahodilých'. Upřesnit, o který z těch významů právě jde, lze zase jen v rámci užšího nebo širšího kontextu – fráze, věty, odstavce atd. Nejzajímavější však je jedna zkušenost, kterou si běžně dost neuvědomujeme, ale která byla kdysi v archaických dobách mimořádně významná (zatímco dnes byla poněkud marginalizována tím, jak se rozšířil řecký vynález pojmů a pojmovosti a s ním spojená možnost pojmového vymezení míněné skutečnosti). Jde o to, že nejen obvyklá fráze, nejen celá věta, ba ani celé vyprávění se nemusí k tomu, o čem vypovídá nebo vypráví, vztahovat naprosto jednoznačně a zejména v „plnosti" postižení a vystižení. Náleží dokonce k bytostnému rysu předpojmového soustředění myšlenkové i vyprávěcí intence k „téže" skutečnosti, že se pokouší se k této skutečnosti vztáhnout nikoli pouze jednou, ale třeba v téže větě hned několikrát (několika různými a významem se poněkud lišícími slovy, je to velmi časté např. ve sz textech), anebo – jde-li o vykreslení třeba povahových rysů téže postavy, božské nebo lidské – několikerým vyprávěním a zasazením takové postavy do několika různých situací (v mytických a mytologických vyprávěních). Všichni to známe, všichni jsme se s tím už mnohokrát setkali (a nejen v literatuře), jsme zvyklí s tím běžně pracovat a také tímto způsobem dosud myslet, ale nevěnujeme tomu dost pozornosti. Co to znamená, co z toho můžeme vysoudit? Jak je možné, že třeba určitý výrok, zapojený do jiného kontextu, může najednou „promluvit" jinak, nově, třeba i mocněji? Jak je možné, že nějaká myšlenka, vyslovená někým, kdo měl na mysli docela určitý kontext, se stane čímsi mimořádně významným a důsažným, když ji někdo transponuje do kontextu zcela odlišného? – Mám za to, že to první, co z toho musíme vyvodit, je rozpoznání, že to, k čemu se „význam" nějaké vypovědi nebo nějakého vypravování vztahuje, není prostě, jednoduše a výhradně produktem oné výpovědi nebo vypravování, ale že má jakousi svou „svébytnost" v tom, že je čímsi až „za" oním vypovídáním nebo vyprávěním, tj. že je něčím, k čemu se ono vypovídání a vyprávění ještě dále vztahuje, km čemu míří, směřuje, na co poukazuje a k čemu nás chce posléze dovést. A to druhé, co si musíme uvědomit: k plnému kontextu slovního, větného, narativního atd. textu náleží zásadním způsobem také to, co není součástí jejich „filologicky" interpretovaného „obsahu".

(Písek, 050408–1.)